

Отже, виголошуючи захисну промову, адвокат пояснює значення доказів у справі, вказує на пом'якшувальні чи обтяжуючі обставини при вчиненні злочину і висловлює власні думки щодо застосування міри покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С.Д., Молдаван В.В., Чикарькова М. Ю. Риторика загальна і судова: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
2. Молдован В.В. Судова риторика: навчальний посібник. К.: Кондор, 2009. 496 с.
3. Куковська В.І. Функціонування прецедентних феноменів у англomовних захисних промовах адвокатів та їхня роль у здійсненні мовленнєвої сугестії на суд присяжних // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2015. № 3. С. 123 – 128.
4. Шульга Л.В. Теоретичні та практичні аспекти захисної промови як засобу психологічного впливу в умовах судових дебатів // Правничий вісник Університету "КРОК". 2012. Вип. 13. С. 263 – 266.
5. URL: <http://www.eurasian-advocacy.ru/aktualnye-problemy-advokatskoj-praktiki/41-kultura-rechi-v-professionalnoj-deyatelnosti-advokata>
6. Діомідова О. Ю. Еволюція мовного дискурсу в судових промовах видатних юристів XIX-XX ст.: монографія. Х.: Мадрид, 2015. 199 с.

С. С Сливка,
д. ю. н., професор,
завідувач кафедри теорії, історії
та філософії права
Б. С. Сливка,
асистент кафедри педагогіки та
інноваційної освіти, аспірант

АНТИЧНІ НАТУРФІЛОСОФСЬКІ ШКОЛИ: МЕТАФІЗИЧНІ СВІТОБАЧЕННЯ

Слово «античний» у перекладі з давньогрецької мови означає «давній», проте в усталеному вживанні воно позначає початок європейської культури та цивілізації, тобто греко-римський давній світ. Відповідно до античної філософії входять філософські здобутки цього світу та його духовної культури. Антична філософія утворилася як автономний напрям знання та пізнання. Вона була також відкритою і доступною для усіх вільних громадян, крім рабів та жінок; терпимою до різних думок і позицій (за винятком атеїзму); динамічною і пластичною, тобто здатною набувати різних форм, виявлень, вчень. Ця її риса значною мірою пояснюється тим, що філософи та філософські школи античної філософії взаємно визнавали одна одну, цікавились усіма новими ідеями, а тому швидко нарощували свої здобутки [5,с.57-58].

Якщо розглядати грецькі натурфілософські школи, то вони яскраво досліджували атомізм, еволюціонізм, ноологію та інші напрями. Засновниками цих та інших шкіл були Сократ, Аристотель, Архимед, Піфагор, Платон, Плутарх і т.д. Початок натурфілософських шкіл починався з сім'ї, побуту, виховання.

Зокрема афінська виховна система ставила перед собою мету підготувати гармонійно розвинену особистість, яка б поєднувала внутрішню і зовнішню красу. До семи років дитина жила під наглядом матері. У заможних сім'ях турбота про дитину покладалася на годувальниць. Маленький афінянин нічим, крім ігор, не займався. З рук годувальниці дитина з семи років переходила в руки педагога з рабів, якого вибирали господарі. З цього часу хлопчик відвідував школу мистецтва муз (музична школа). В Афінах кожному давалася свобода вчитися у кого й як хоче і держава не втручалася, за винятком тих випадків, коли справа йшла про дітей загиблих у війнах громадян (державна виховувала їх за власний кошт). З 13 років починалася музична освіта. Людина, яка не оволоділа грою на кіфарі, лірі і флейті, вважалася невігласом. У тісному зв'язку з музичною освітою стояло і навчання співу. У 12 років афінський школяр починав відвідувати гімнастичну школу одночасно з мусичною, яку в 14 років закінчував. Перебування у мусичній та гімнастичній школах закінчувалося навчання афінянина в приватних навчальних закладах [1,с.343-348].

Звичайно, випускники загальноосвітньої приватної початкової школи знав письмо, літературу, вокальну та інструментальну музику, вмів читати і був фізично тренований. З математики діти знали чотири арифметичні дії, квадрати і куби чисел, дроби, пропорції і розв'язували геометричні задачі.

Вищим навчально-освітнім закладом для найзаможніших афінян були гімнасії, призначені для подальшого вдосконалення тіла заняття гімнастикою, а також поглибленого вивчення філософії, літератури і політики. В Афінах, наприклад, існувало три державні гімнасії: Лікей, Академія, Кіносарг. У гімнасіях молодь перебувала впродовж двох (з 16 до 18) років. Там розгорталися філософські дискусії, ставилися один одному запитання: як визначити, що таке краса, мужність. Слухачі повинні були зізнаватись у своїх прихованих думках, зробити свій правильний вибір і обґрунтувати спосіб життя, який збиралися вести. Коли юнаку виповнювалося 18 років, він два роки повинен був провести в ефебіях. Це були державні і суто військові заклади, на чолі якого стояли стратеги. Зарахування в ефебію було пов'язане зі складанням присяги на вірність батьківщині. Це перетворювало юнака в правоздатну людину і давало їм право успадкування, опіки (над матір'ю), розпоряджатися майном, бути членом народних зборів тощо. В цілому метою афінської педагогіки було виростити розвиненого члена громадянської общини, який міг би брати участь в управлінні державою, збагаченні культурних досягнень та захисті незалежності Аттики [1,с.348-349].

У Давній Греції панувала язичницька віра. Виховання дітей здійснювалося у релігійному дусі. Атеїзм був заборонений. Тому виховання було природним, звідки й появлялися натурфілософські теорії. Цінність давньогрецьких натурфілософських теорій полягала в тому, що загально-освітні приватні початкові школи і вищі навчально-освітні заклади Греції формували засади метафізичного світобачення. Жодне інше суспільство не виховало такої великої кількості філософів, як Давня Греція. Сьогодні ми вчимося на основі праць античних греків, які є незмінними. Суть в тому, що їхні вчення випливають із природних і надприродних вчень, які навіть при появі християнства, зокрема православ'я, практично не суперечили йому.

Сильним захисником релігії у своїй школі був Сократ. Він застерігав щоб дослідники не втручалися в ту галузь природи, де найбільше панує божественне дійство. Краще мовчати перед лицем вищої тайни. Людина повинна вірити в істинні цінності буття і божественність душі, тоді божественний внутрішній голос забороняє людині ті чи інші внутрішні вчинки [2,с.649-650]. Іншими словами, якщо дитина, учень, студент чогось не знає або не згідний з думкою інших, то він повинен бути скерований на читання, вивчення і дослідження Священного Писання. Всі метафізичні питання висвітлені у Старому і Новому Завітах.

Метафізика Платона стверджувала, що людина повинна слідувати за божественними стремліннями. Навіть визнання того, що земне життя є місцем виконання, перехідним станом є переворотом у філософії, розширеним поглядом на життя, особливо науку. Авторитетний філософ зауважив, що душа людини блукає у пітьмі, в оболонці тілесності, у сфері чуттєвих ілюзій і в певний момент виривається із темряви і прямує в цілком інші виміри [2,с.568-569]. Це трансцендентальні виміри, які багато атеїстичних або скептичних дослідників сприймають за фантастику, тому їхня наука бідна. А студенти, слухаючи таких викладачів з позитивістським мисленням, не зможуть в майбутньому прикласти до природничих теорій педагогіки.

Чудово розумів природу Піфагор. Він вважав, що душа людини безсмертна, написав 10 повчальних тез. Виходячи з того, Піфагор застерігав своїх учнів не тратити даремно сил і не ділитися мудрістю, знаннями з тими людьми, які не здатні це оцінити [2,с.566-567]. Вони втратили багато у сімейному, дошкільному і шкільному вихованні. Лише усвідомивши це самостійно, можна допомогти таким студентам, людям опанувати основи метафізичного світобачення.

В цілому, грецька наука розвинула вчення про душу (Аристотель) і цікавим вважалось те, що зм'ягчувала душу музика, піснеспіви, живопис. Тому краще займатися мистецтвом, музикою, а не скеровувати дитячі зусилля ставати бездушним бізнесменом. У пригоді такого навчання стають слова Сократа: чим менше людині треба, тим ближче вона до Бога [2,с.649].

Другими античними натурфілософськими школами були римські, засновники яких: Марк Аврелій, Тит Лівій, Публій Тацит, Пліній Старший, Сенека та інші.

Початкове, елементарне навчання (з 7 до 12 років) в Римі і провінційних містах Імперії було в руках приватних учителів. Наступною ланкою була граматична школа, яку утримували переважно греки. Курс навчання тривав 4 роки. Учні, які досягли 16 років, переходили до риторської школи, де вивчали мистецтво красномовства. Ритори прагнули навчити своїх слухачів технічної віртуозності побудови фраз, дотепності, підкресленої вишуканості мови. Центром наукової діяльності Римської імперії I-II ст. залишалися найбільші елліністичні і грецькі міста. Зокрема в Афінах – філософські школи, засновані Платоном

(Академія) і Аристотелем (Лікей). Продовжувала розвиватися філософська думка. Так, у творах Сенеки в центрі уваги стояли етичні проблеми: мир, підкорений розумному началу, проведінню, вищому божеству, яке в зображеннях філософа інколи ототожнюється з природою, інколи наділяється рисами люблячого Отця Вседержителя. Закони природи є одночасно і Божими законами, згідно з якими слід жити людині, яка повинна тягнутися до знань і в усіх вчинках якої повинні переважати розумні засади. Необхідно відмовитися від суєти метушливого життя, натомість – турбуватися про душевну рівновагу, яка робила б людину байдужою до всіляких зовнішніх потрясінь [1,с.549-550].

Відомо, що грецькі натурфілософські школи були філософськими, а римські – правовими. Як одні, так і другі школи мали метафізичні світобачення. Зокрема, римські школи в основному були присвячені природному праву.

Завдання філософії (у римлян) – звільнити людський дух від порочного тіла, навчити його діяти згідно із законами природи. Адже люди усі рівні за природою [1,с.55]. Право – це еманация, відблеск загального розумного закону Космосу, який люди поступово осягають і відтворюють як закони [4,с.117]. Для правової теорії Ціцерона характерним є апеляції до природи, до її розуму і законів. В сонові права лежить притаманна природі справедливість. Причому справедливість ця розуміється Ціцероном як вічна, незмінна і невіддільна властивість і природи в цілому, і людської природи. Значить, під «природою» як джерелом справедливості і права (права за природою, природного права) в його вченні розуміється весь Космос, весь навколишній фізичний і соціальний світ, форми людського спілкування та співжиття, а також саме людське буття, що охоплює тіло і душу, зовнішнє і внутрішнє життя людини. Природне право (вищий, справжній закон) за Ціцероном, виникло раніше, ніж будь-який писаний закон, раніше, ніж виникла будь-яка держава. Право встановлюється природою, а не людськими рішеннями і постановами. Закон, який встановлений людьми, не може порушити порядок у природі і створювати право із безправ'я чи благо із зла, чесне із нечесного. Відповідність чи невідповідність людських законів природі (і природному праву) виступає як критерій та мірило їх справедливості чи несправедливості [3,с.84-86].

Таким чином, у культурному розвитку Римської імперії I-II ст. спостерігалися дві тенденції: традиції римської та елліністичної культур. Римська культура відчувала постійний вплив елліністичних форм, але продовжувала зберігати свою індивідуальність. Проте поряд із прогресивними тенденціями в її розвитку помітні елементи занепаду (хоча в різних галузях вони розходяться у часі) [1,с.556].

Отже, метафізичні світобачення античних натурфілософських шкіл полягали в тому, що, як зазначає В. Петрушенко, антична – це людська справа, відкрита для критики, осмислення, змін та вдосконалення, а це для східної філософії, наприклад, було складно, оскільки східні вчителі мудрості оточувались особливим пошануванням, що підносило їх над усіма звичайними людьми та робило їх думки недоторканими та неперевершеними. Давньогрецька натурфілософія розвивалась динамічно, демонструючи при цьому деякі загальні закономірності руху людського мислення – від простого до складного, від конкретного до абстрактного, від недиференційованої проблематики до диференційованої, від неусвідомленого до усвідомленого, висунувши низку продуктивних для європейської цивілізації ідей та теорій. Серед таких ідей особливо вагомими були: ідея єдності та впорядкованості світу, ідея начала та конструктивного мислення, ідея існування єдиного закону світобудови, атому, еволюції, версії засад пізнання [5,с.63-64,69]. Антично-метафізичне світобачення Давньої Греції відбилосся не тільки на філософії Давнього Риму, а й також на українській науці, яке панувало спочатку у богослів'ї, а потім у світській науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Т.1. Стародавня Греція: Підручник. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2007. 656с.
2. Величайшие люди планеты. / Худож.- оформитель Л.Д. Киркач- Осипова. Харьков: Фолио, 2008. 799с.
3. История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под ред. В.С. Нерсесянца. 3-е изд., стеретип. М.: Изд-во НОРМА, 2002. 736с.
4. Кузнецов В.І. Філософія права. Історія та сучасність: Навч. посібн. К.: ВД «Стилос» : ПЦ «Фоліант», 2003. 382с.
5. Петрушенко В. Філософія (всуп до курсу історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) : навч. посібник / Віктор Петрушенко. – 2-ге вид., випр. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.- 596с.